

Тадеуш Анджей Ольшанський

КОМАНЧАНСЬКА РЕСПУБЛІКА*

НЕВІДОМА СТОРІНКА УКРАЇНСЬКОГО ВІЗВОЛЬНОГО ПОРИВУ — ЛИСТОПАД 1918—СІЧЕНЬ 1919

Після проголошення 19.10.1918 р. Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) її уряд вночі 1 листопада цього ж року зробив державний переворот, перейнявши владу з австрійських рук у Східній Галичині. Цього ж 1 листопада польське повстання у Львові дало початок польсько-українській війні.

В невеликих осередках державний переворот відбувався найчастіше таким чином: група української інтелігенції, інколи при участі військових у відпустці (українці не мали тайної збройної організації подібної до POW), після проведення в попередньому періоді пропагандистської акції скликувала віче, на якому схвалювалось приєднання міста або повіту до ЗУНР, обиралося місцеву владу. Потім приступалося до формування загонів скоріше парамілітарних, ніж військових, котрі далі будуть називати селянською міліцією.

В цей період провінція була позбавлена більшості чоловіків: перебували вони в рядах армії або на італійському і балканському фронтах, або в австрійських окупаційній стrefі на Україні. В самій Східній Галичині, крім Львова і Перемишля, не було військових частин, не рахуючи нечисленні і розпорощені жандармські пости, а також етапні комендантuri на залізницях. У згаданих двох містах найбільшими частинами були запасні батальйони (т.зв. кадри) піхотних полків, часто безпідставно ототожнювані з цілими полками.

На території Підкарпаття українці натрапили на польський опір в Самборі (протягом 1 дня) і в Бориславі (протягом 7 днів; потім захисники Борислава в кількості біля 100 чоловік пробились до

* *Наша Культура* (додаток до *Нашого Слова*), Варшава, травень, 1988, 1—4.

Сянока і відіграли велику роль у дальшій боротьбі в районі Сянік-Хирів), не змогли також перехопити владу в Сяноці і Загір'ї, на дуже важливому залізничному вузлі. З неясних відомостей про хід подій в цих останніх місцевостях виникає, що від початку листопада діяла там мішана, польськоукраїнська міліція. Можна припускати, що існував мішаний, дво- або трьохнаціональний (з участю євреїв) повний правлячий склад, подібний до того, який існував тоді в Перемишлі. Причина виникнення цих греміїв і міліції була, правдоподібно, у бажанні запобігти братовбивчій боротьбі в невиясненій політичній ситуації, а також необхідність забезпечити місцевості охороною від можливих насильств з боку банд дезертирів і підбуреної солдатчини різних національностей, що поверталась з України. Однак з уваги на формування двох держав — української і польської — змішаний правлячий склад і міліція розпалися.

Мені не вдалося встановити ані часу, ані способу як остаточно перейшла влада в руки поляків у Загір'ї і Сяноці, мусило це однак наступити до середини листопада. В той же час поляки перейняли владу в Ліську, де 3 листопада о. Мисик, греко-католицький священик з Ваньової, створив Українську повітову народну владу, яка проіснувала щонайменше до 10 листопада. Далі в горах виникли два осередки, в яких формувалась українська державність, — Балигород і Віслок-Великий. Останній є основною темою цього матеріалу. Спочатку, однак, треба сказати кілька слів про Балигород, тому що досить типовий перебіг державного перевороту в цій місцевості і створює природну шкалу для порівняння подій у Віслоку-Великому і Команчі.

В півторатисячному Балигороді українці становили 22 проценти населення, поляки, які не проявляли значної політичної активності — 37 проц.¹ Місцева група української інтелігенції (суддя, нотар, посол у парламент — цікаво, що не згадується греко-католицького священика) скликала у Балигороді велике віче жителів навколо ішніх сіл, на якому проголосили приналежність повіту (певно мали на думці т.зв. судовий повіт) до ЗУНР і створили міліцію, командиром якої мав стати підпоручник Хрупович. Міліція мала бути добровільна або сперта на якусь форму призову — в кожному разі не покликано тут загального ополчення. Загін і повітову владу

1. Цифрові дані подаю за матеріалами загального перепису з 1921 р., причому національність згідно з рубрикою "віросповідання". В обговорюваному періоді число населення було менше з огляду на відсутність змобілізованих, цю кількість не вдається оцінити без окремого вивчення.

мали утримувати з подимного, накладеного на українські села. Тим часом в сусідній Цісній (400 мешканців, з яких 40 проц. поляків, 32 проц. українців) 5 листопада поляки проголосили свою приналежність до Речі Посполитої Польської (правдоподібно, однак, не під такою назвою). Відомості про хід подій в Цісній дуже загальні і слабо удокументовані). Утворено ними міліцію роззброїв 150-особовий загін балигородської міліції під кінець грудня, правдоподібно, без сутички. Далі на схід українці без опору перейняли владу в Турці, Лютовиськах і Устриках-Долішніх.

До того, як перейду до обговорення історії Команчанської Республіки, треба представити загальну специфіку території, на якій вона виникла. Закривається вона на сході пасмом Великого Вододільного хребта, який становить етнографічну межу Лемківщини. За Великим Водолільним хребтом мешкали вже бойки (або, як твердять не без рації інші етнографи, населення без виразно етнографічного окресленого характеру, але вже не лемки). Значно більше, ніж лемки, відсталі, вбогіші, а також були вони для цих останніх об'єктом зневаги.² На сході з цією територією межує міцний польський осередок, яким були Яслиська (нижче 1 проц. українців). І нарешті на півночі кордони Республіки співпадали більш-менш з етнічним кордоном між українськими гірськими групами і т.зв. долинами, міцно вже ополяченим населенням Сяніччини.

Описану територію населення українці, які належали до етнографічної групи лемків, точніше — до східного її крила, який виразно відрізнявся як під кутом матеріальної культури, так і свідомістю від західних лемків, особливо горлицьких. Надославські лемки греко-католицького віросповідання міцно зв'язані з осередком паломніцтва в Красному Броді (на південний захід від Межилабірців) були багатші не тільки від своїх східних, але й західних сусідів. Мали вони вже тоді значно краще розвинуту суспільну свідомість, в тому і національну. Цьому розвиткові сприяло, між іншим, прокладення в XIX ст. в долині Ослави залізничної колії, яка поєднала Перешибль з Угорщиною, а також значна еміграція до США і рееміграція звідтам до рідного села.

На території сіл, які становили Команчанську Республіку, а які

2. Роман Райнфусс записав у 30-х роках, що лемки окреслювали надославських "заділян", тобто тих, що мешкали за Великим Вододільним хребтом ім'ям "люхи" або "свині".

я назову пізніше, проживало біля 18000 людей (в обговорюваному періоді напевно менше), в тому біля 16500 українців, 500 поляків і 1000 євреїв. Села нараховували загалом від 300 до 800 чоловік, виняток становив 2,5-тисячний Віслок-Великий. Найбільшими польськими скupченнями були Команча (100 чоловік) і Лупків (80), в інших селах їх було по кілька або кільканадцять, рідко кількадесят. Євреї гуртувалися в основному в Маньові і Міховій Волі (разом 265)³, а також в Команчі (74), в решті місцевостей було їх по кілька-десят або кільканадцять.

Серед лемків перед I світовою війною стикалися дві суспільно-політичні течії: всерусинська, так звана московофільська, а також українська національна. у першій говорилося, що український народ не існує, а всі русини по суті росіяни. Друга проголошувала відрубність українського народу, а також єдність галицьких з наддніпрянськими українцями. Всерусинська орієнтація впала під час I світової війни, як під впливом брутальних репресій-угорського війська, так і влади, а також і фатального враження від російської окупації. Наявність впливів обох цих течій на східній Лемківщині знайшла свій вияв в інтернуванні австрійцями 10 мешканців цього району в таборі в Талергофі (про інші репресії немає доказів інформацій, як і в тому, що більшість добровольців в Українські січові стрільці, які походили з Лемківщини (зрештою нечисленних, після відлучення Сянока та інших міст, всього 20 осіб), була родом з сяноцької Лемківщини. Нічого не відомо натомість про незгоди цих двох орієнтацій в 1918 р.

Сусідство з міцними польськими осередками, особливо з залиничним Загір'ям, де було багато чоловіків, які могли носити зброю, де легко було можна сформувати численні і дисципліновані збройні сили, а також розташування на дуже важливій зі стратегічної точки зору території ставило українську владу в долині Ослави на згори програшних позиціях. Крім того, командування ЗУНР не зробило нічого, щоб повернути Лісько, а Устрики-Долішні мало воно намір обороняти пасивно, шляхом нищення залізничних мостів. Не можна однак цьому дивуватися, бо, у зв'язку з несприятливим розвитком ситуації в Перемишлі і Львові, українське командування

3. У XVIII ст. Воля Міхнова мала перехідний характер торговельного містечка, тому в цих двох місцевостях таке велике скupчення євреїв на цій периферійній території.

не хотіло розпочинати серйозніші наступальні акції в горах за Сяном.

Тим часом польське командування наскільки ще могло толерантно ставилось до існування української міліції, а навіть міністерства, наприклад, в околицях Горлиць (про цей епізод скажемо кілька слів на закінчення), то, однак, контроль за залізницею Загір'я-Лупків вважало справою державного значення. Бо в тодішній геополітичній ситуації ця двоколійна лінія була однією з головних постачальних ліній Речі Посполитої, яка щойно формувалася.

На території Віслок-Команча політичні акції розпочав о. Пантелеймон Шпилька, греко-католицький священик з Віслока. На початку листопада (докладна дата, на жаль, не відома) скликав він віче, на якому прочитав вільсонівські принципи про самовизначення народів⁴, і, поінформувавши про повстання ЗУНР, здійснив схвалення зібраними приолучення до української держави, а також сформування міліції на основах загального ополчення — по одному чоловікові з господарства. Міліція мала бути фінансована з податків, накладених на євреїв. Незабаром на наступних вічах до Республіки приєдналось біля 30 сіл: Чистогорб, Прибишів, Карликів, Плонна, Команча, Репедь, Турянськ, Душатин, Прелуки, Манів, Міхова Воля, Бальниця, Смольник над Ославою, Щавне, Щербанівка, Солинка, Зубенсько, Жубраче, Лупків, Височани і Мокре, правдоподібно, також Ославиця, Радошиці, Должиця до Команчі та Мікова⁵.

У Команчі українці роззброїли польський пункт, яким керував гмінний писар, не зустрічаючи, зрештою, опору.

Але характерна справа, що дії о. Шпильки не поширились на жодне село на заході від Віслока-Великого, хоча б в Суровицю чи Мощанець. Можна припустити, що національна свідомість в цих селах була ще дуже слабо розвинута, і тому пропагандистські дії не подавали надій, у зв'язку з чим акції припинено. Не можна виключити і того, що джерела замовчують факт такої дії, бо не закінчилася вона успішно. Також характерним є факт, що команчанська вла-

4. Це посилання на Вільсона не повинно дивувати, а тим більше смішити. В селах району багато реемігрантів з США, а ще більше сімей, які там мали рідних. Навіть можна сказати, що для багатьох лемків Пітсбург був краще відомий, ніж Львів.

5. Правда, цих сіл не згадують джерела, розташовані вони, однак, всередині території республіки, тому не могли до неї не належати.

да — бо осередок руху швидко перенісся з Віслока до Команчі — не пробувала встановити контакти з українською владою в Балигороді, про яку не могли не знати (з Жубрачого до Цісної є тільки один крок). Шукали натомість зв'язків з владою ЗУНР аж в Стрию. Виникало це напевно з вищезгаданої зневаги лемків до бойків-заділян, а частково можливо також з недовір'я духовенства і селян, які виконували владу в Команчі, по відношенні до правлячих в Балигороді службовців, в більшості напевно "містових".

Команчанська Республіка ніколи не була проклямована; назва ця була звичаєва, а не можна також виключити і такого припущення, що виникла вона значно пізніше, вже після занепаду як її самої, так і ЗУНР. Команчанський центр влади мав бути заступчою формою державної влади в умовах ізоляції від центру української держави, а також вищою формою місцевої самооборони, з'єднуючи селянську міліцію, яка виникла стихійно, для боротьби з бандитизмом. Зброї вистачало — в долині Ослави велися в зимку 1914/15 рр. затяжні і криваві бої, селяни тоді зібрали по лісах багато гвинтівок і боеприпасів. Однак ця кількість зброї не дозволяла озброїти загальне ополчення. Зовсім не було автоматичної зброї, гранат, ані підривних матеріалів. Не вистачало також людей з військовою підготовкою. Воєнні ветерани почали напливати щойно в грудні і в основному уникали будь-якої дальшої служби (зрештою, незалежно від національності). Відомо, що о. Шпилька ще в листопаді 1918 р. привіз з Угорщини двох підофіцерів жандармерії, які, правдоподібно, були родом зі Щавного, бо в цьому селі потім організували вони пост жандармерії. Можливо, у прелуцькій групі було ще пару підофіцерів або фронтовиків, не було натомість жодного офіцера.

Команчанський уряд, про конкретну форму якого нічого докладно не відомо, творили священики: П. Шпилька з Віслока-Великого і Михайло Криль або Кріль з Прелук, а також селяни: Григорій Судомир з Віслока і Андрій Кир з Команчі. Емісари, вислані ними до Стрия (через Закарпаття) зустрілися із легковажністю — отримали 2 гвинтівки і раду, щоб чекали на вхід... чехів. Ця рада вказувала на певну політичну дезорієнтацію. Однак варто пригадати, що проект об'єднання цілої Лемківщини в межах Чехословаччини тоді розглядався дуже серйозно як серед всерусинів, так і особливо в кругах лемківської еміграції в США.

Вже в кінці листопада 1918 р. почалися сутички між команчанською міліцією і залізничною міліцією з Загір'я, яка мала у своєму

розпорядженні провізорний бронепоїзд. Концентрувалися вони в районі Мокре-Височани-Щавне, причому під Височанами українці розібрали залізничні рейки, щоб поляки не могли несподівано вторгнути на їхню територію. Ці сутички, у вигляді безперервних вилазок, коли поляки кілька разів намагалися захопити Щавне, а українці — Куляшне, були безрезультатні.

Число команчанської міліції на той час сягало 800-1000 чоловік, які були напівзброєні у гвинтівки і скромний запас боєприпасів. Була це однак кількість, можна сказати, теоретична. Адже люди були не підготовлені, недисципліновані і легко піддавались паниці, командування було також фатальне. Стержнем міліції був загін прелучан, який вирізнявся бойовістю і рішучістю. Тим не менш доти, доки загін загірських міліціонерів не перетворився в регулярне військо, що наступало щойно в січні 1919 р., сили команчан вистачали для стримання їх натиску і утримання статус-кво.

В боях цього періоду, так само як і в пізніших, було небагато жертв. Опишу тут для прикладу бої за Щавне 15-17. XII. 1918 р. Польський загін, в якому було не більше, ніж 25-30 чоловік, захопив село, і, мабуть, несподівано, бо не натрапивши на опір, оволодів постом місцевої жандармерії. Наступного дня українське підкріплення (60 чоловік, які були стягнуті аж з 7 сіл) оточило будинок і цілу ніч обстрілювало його. Поляки на світанку відступили до Куляшного (тобто на другий берег Ослави), забираючи з собою 2 вбитих і кількох поранених. Серед українців також було кілька поранених, з яких один невдовзі помер.

Як цікавинку додам, що на станції в Команчі підготовлено бронепоїзд, стіни вагонів якого забезпечено цеглою. Однак цей поїзд не відіграв жодної ролі в боях. Натомість вищезгаданий польський бронепоїзд мав подвійні стінки, між якими насыпано гравій; і одне, і друге забезпечення дуже добре захищало від куль.

Після перехідного опанування ситуації під Хировим польське командування в кінці січня 1919 р. підготувало операцію, яка мала очистити від сил противника залізницю аж до угорського кордону. Польське командування значно переоцінювало загрозу з боку українців для залізниці Загір'я-Устрики. Ці дії проведено 22-26.01. 1919 р. (в різних джерелах подано різну дату) водночас проти Команчі і Балигорода. Направлено з цією метою регулярне і добре озброєне військо (200-300 чоловік, хоч, здається, без автоматичної зброї), тобто сили, які були досить значні в масштабі південного відтинка польсько-українського фронту.

Перший польський загін заатакував з Буковська Віслок-Великий і прямував на Команчу. Другий, підтримуваний бронепоїздом, атакував уздовж залізниці на Команчу і Лупків. Третій вирушив на Балигород, правдоподібно, з Ліська. Ці бойові дії спочатку мали більше репресійно-поліцейський характер, ніж бойовий. Віслок-Великий поляки захопили не натрапляючи на опір. В сутичці з міліцією у Височанах було поранено 1 українця, в Щавному — кількох вбито; про страти поляків нічого не відомо, певно їх не було. В тому ж Щавному розстріляно взятих у полон жандармів, мабуть, згадаих вище підофіцерів. В зайнятих селах поляки арештували провідну силу (між іншим, арештовано о. Шпильку і Г. Судомира), а їхні будинки підпалили і напевно пограбували. З доступних даних виникає, що під час цієї акції спалено, м.ін., у Щавному 8 господарств зі 130⁶, в Команчі також 8 зі 180, в Турянську 3 зі 130, у Прелуках 8 з 60, про Віслок немає даних. Також протягом цілої акції арештовано біля 120 чоловік, у тому в Балигороді і околицях 46 арештованих інтерновано головно в Домбю (зараз в межах Krakowa), а звільнено десь коло осені 1920 р.

Щойно в Команчі міліція ставила серйозний опір. Розпорощена на початку бою, вона знову зібралась у кількості біля 350 чоловік (вже тільки з Команчі, Репеді і Прелук). З них 80 мало гвинтівки Манліхера, 40 — Верндля, а решта вили, коси, сокири і т.п. Після закінчення паціфікації більша частина війська розташувалась на квартири і у віддаленій від залізниці поміщицькій садибі. Міліція, користуючись цим, заатакувала станцію, звільнила половинах і підступила до садиби. Зав'язалась перестрілка. В той час на станцію прибуло польське підкріплення, яке розпоршило залишенні тут українські резерви, а потім почало палити селянські обійстя. Після багатогодинної перестрілки, вже у глибоку ніч першої доби операції команчани і репедяни, вражені пожежами в селі залишили поле бою, а самітні прелучани відступили, в чому ніхто їм не перешкоджав.

Щойно три дні пізніше (на четвертий день бойових дій) поляки, захопивши поперпдньо, правдоподібно, без опору Лупків, зверну-

6. Дані про кількість господарств подаю за картою WIG з тридцятих років — в обговорюваному періоді було іх трохи менше, в усякому разі числа ці становлять приблизну величину. Число спалених господарств — за "Кривавою книгою" — документального видавництва уряду ЗУНР в еміграції.

лися до прелучан з ультиматумом, щоб ті здалися та склали зброю, взамін гарантуючи їм безпеку. Прелуцька міліція квартирувала тоді в Кам'онках (біля 3 км на схід від Прелук, вже за Великим Вододілом). Після деяких розбіжностей (особливо старші господарі були за те, щоб скласти зброю) вирішено частину зброї відіслати полякам, мабуть, устарілі "верндлі". Головні сили міліції залишились в Кам'онках, але на сході села зорганізовано захисний пост.

Наступного дня поляки увійшли до Прелук і почалися арешти. Тільки посередництво В. Біласа, адміністратора команчанських маєтків графа Потоцького вберегло арештованих від розстрілу на місці. Захисний пост, який нараховував 6 чоловік, почав обстріл, а загін з Кам'онок, який прибув по кількох godинах, не тільки витіснив війська з Прелук, увільнюючи полонених, але й переслідував поляків до Команчі, знову встряваючи в кількагодинну перестрілку на залізничній станції. В Команчі і Прелуках полякам вдалося арештувати всього 3 чоловік.

Після закінчення цього бою, який вичерпав запас боєприпасів прелучан, загін, можна припускати, розділився. Невелика група, в якій були ті, що очолювали Республіку, між іншими А. Кир, перейшла угорський кордон⁷, щоб згодом опинитися в Самборі і вже на початку лютого через Лютовиська повернувшись до Цісної. Можливо, що в цій групі були люди з вищезгаданого охоронного поста, які не з'єдналися з головними силами під час їхнього наступу. Натомість головні сили прелучанської міліції після бою повернулися до Кам'онок, а потім вирушили до Цісної, де втрималась після витіснення з Балигороду тамтешня міліція, якою, як пам'ятаємо, командував офіцер, і тому була вона більш боєздатною. Треба підкреслити той факт, що прелучани, єдині з Команчанської Республіки, залишили своє село, щоб продовжувати боротьбу. Це свідчить про їх вищий, ніж в інших селах, рівень національної свідомості.

Таким чином, Команчанська Республіка припинила своє існування, натомість зміцнені українські сили в Цісній, зв'язавшись з українськими командуванням в Лютовиськах, зайняли лінію Михо-ва Воля-Рабе-Яблонки-Лопенка, а потім влилася в склад гірської бригади Української Галицької Армії (УГА). Відчуття поразки од-

7. Угорську, а може вже чехословацьку. Саме в ті дні чехи зайняли східну Словаччину на лінії Ужгород — Ужоцький перевал, переймаючи її з угорських рук.

нак було дуже глибоке: коли на початку лютого, ледь після півтора-тижневого перебування новоприбула українська частина почала мобілізацію ветеранів австрійської армії до УГА, зустрілась в гірській долині Ослави з чинним опором. Командира ст. сержанта Чолача було вбито, а його роззброєних солдатів українські селяни доставили на польський пост в Лупкові.

В цій останній події відіграли безсумнівно свою роль два елементи. Перший — нехіть селянина до регулярного війська: чимось іншим була місцева міліція, яка воювала на своєму і за своє, а чимось іншим військо, під командуванням чужих і яке воювало десь в чужих сторонах... хоча би під Перемишлем. Виникало це з ще не розбудженої серед селян на цих периферійних територіях національної свідомості. Другим — мусила бути поведінка ветеранів ціарської-королівської армії, які в міжчасі повернулися до рідних сіл. Скрізь, незалежно від національності (крім угорців, армія яких залишалась компактною під час розпаду Австро-Угорщини) вони поверталися змучені, деморалізовані, часто підбурені і завжди ворожі будь-якій дальшій війні. Правда, в пізнішому періоді, коли нові держави — польська і українська — зміцніли, ці ветерани опинилися в рядах національних армій і загалом воювали добре, однак фактом є те, що жодне з джерел не згадує про їх участь в описуваних подіях, а інші свідчення підтверджують вищесказане абсолютно однозначно.

Команчанська Республіка проіснувала 3 місяці, однак мала велике значення для укріплення і поглиблення на цій території української національної свідомості. В міжвоєнному періоді в долині Ослави вже не чулося про всерусинів, чисельних і сильних в ті часи на середній Лемківщині, а особливо західній (ба, навіть загадані тут вище бойківські Кам'янки зберегли всерусинську орієнтацію ще й після закінчення II світової війни). Також, не було тут так характерного для іншої частини Лемківщини збірного переходу на православ'я⁸.

Команчанська Республіка не була одинокою нетривалою державною організацією в Бескидах в 1918 р., але вона єдина мала характер суперечного до українського (в політичному розумінні, а не етнічному).

8. Існуючі нині православні гміни в долині Ослави виникли вже після II світової війни в крайньо різних політичних умовах.

Дві інші, про які зараз скажу кілька слів, мали "автономістський" або "сепаратистський" характери. Першою з них була Руська Народна Республіка Лемків з центром у Флоринці в західній Лемківщині. Виникла вона 5.12.1918 р. і проіснувала аж до кінця березня 1920 р., коли-то польська поліція арештувала її вождя. Була це справжня мінідер жава: існувала Руська Рада, форма ніби парламенту, уряд, який підтримував міжнародні контакти (з Чехословаччиною), натомість, здається, не було жодних збройних сил. Ця тема однак не була достатньо висвітлена, крім ширших опрацювань, поміщених в книзі З. Квілецького "*Łemkowie — zagadnienie migracji i asymilacji*", які не вяснюють багато питань.

Другою такою невеличкою державою була Гуцульська Республіка на Закарпатті, зі столицею в Ясіні (угор. Körösmezo). Виникла вона в результаті відступу з гірських земель комітату (повіту) мармареського, символічного зрештою, українського контингенту, який увійшов туди в січні 1919 р. на заклик тамтешніх українських діячів. Загін, виславний через Ясінію, дійшов аж до Сігет, звідки витіснений румунами, але не переслідуваний, повернувся в Галичину. В цій ситуації серед гуцулів, народу з міцним почуттям відрубності, перемогла автономістська орієнтація, звана також руснацькою. 7.02.1918 р. проголошено в Ясінії республіку, в засновку та кожної самостійної держави. Проіснувала вона до червня 1919 р., коли то Румунія, яка вступила на шлях війни проти революційної Угорщини, зайніяла Закарпатську Русь. Ця тема, про яку не говорю тут ширше, досить добре опрацьована. Коротке обговорення цієї теми можна знайти в книзі П.Р. Магочі "*The Shaping of a National Identity*", виданої в Гарвардському університеті.

Можна припустити, що Команчанска Республіка не залишила після себе чисельних писемних документів, а й ті, що існували, розгубились. В цій ситуації головними джерельними матеріалами є статті, друковані українським істориком і політичним діячем Францом Коковським в українському місячнику "Літопис червоної калини", що друкувався в Польщі в міжвоенному періоді. Коковський у своїх статтях спирається на розповідях безпосередніх учасників подій.

Щодо подій у Балигороді, єдиним відомим мені матеріалом є спогади В. Виноградського, надруковані у видаваному в Чехословаччині "Українському скітальцю". Крім того, багато загадок і статей можна знайти в різних матеріялах, які не торкалися в основ-

ному подій в Бескидах. На жаль, багато з них є помилковими або й зовсім баламутними, як хоча б інформація, поміщена у Військовій енциклопедії (гасло Хирів), яка керує броневих на Балигород замість на Команчу — помилка, що вводить неясність у військові документи цих воєнних дій.

Ширше опрацював цю тему Ф. Коковський у своїй роботі "Визвольний рух на Лемківщині" (українською мовою), про яку кілька-кратно оголошувало перед II світовою війною видавництво "Nasz Lemko", робота не з'явилася перед війною. Польська історіографія досі не порушувала цього питання. Автор цього матеріалу представив історію Команчанської Республіки поруч з іншими матеріалами також в популярній формі в брошури "Bieszczady 1918/1919" виданій студентським колом бескидських провідників у Варшаві.